

NOKUTs notater

Berufsbildung i Tyskland

Det tyske systemet for fag- og yrkesopplæring og yrkesrettet etterutdanning

Leonie Hertel, Joachim G. Kallevig 2017



NOKUT 

Forord

Berufsbildung er et begrep som omfatter fag- og yrkesopplæring på videregående nivå og yrkesrettet etterutdanning i Tyskland.

NOKUT har siden november 2016 godkjent utenlandsk fag- og yrkesopplæring fra Polen og Tyskland for yrkene tømrer, frisør, betongfag, rørlegger og kjøttkjærer. Godkjenningsordningen vil gradvis utvides til å inkludere nye yrker og land.

Denne rapporten er skrevet i forbindelse med etableringen av de nye godkjenningsordningene for utenlandsk fag- og yrkesopplæring samt fagskoleutdanning. Rapporten har til formål å beskrive de ulike yrkesrettede opplærings- og utdanningsløpene, kvalifikasjonene, samt overgangsordninger til etter- og videreutdanning i Tyskland.

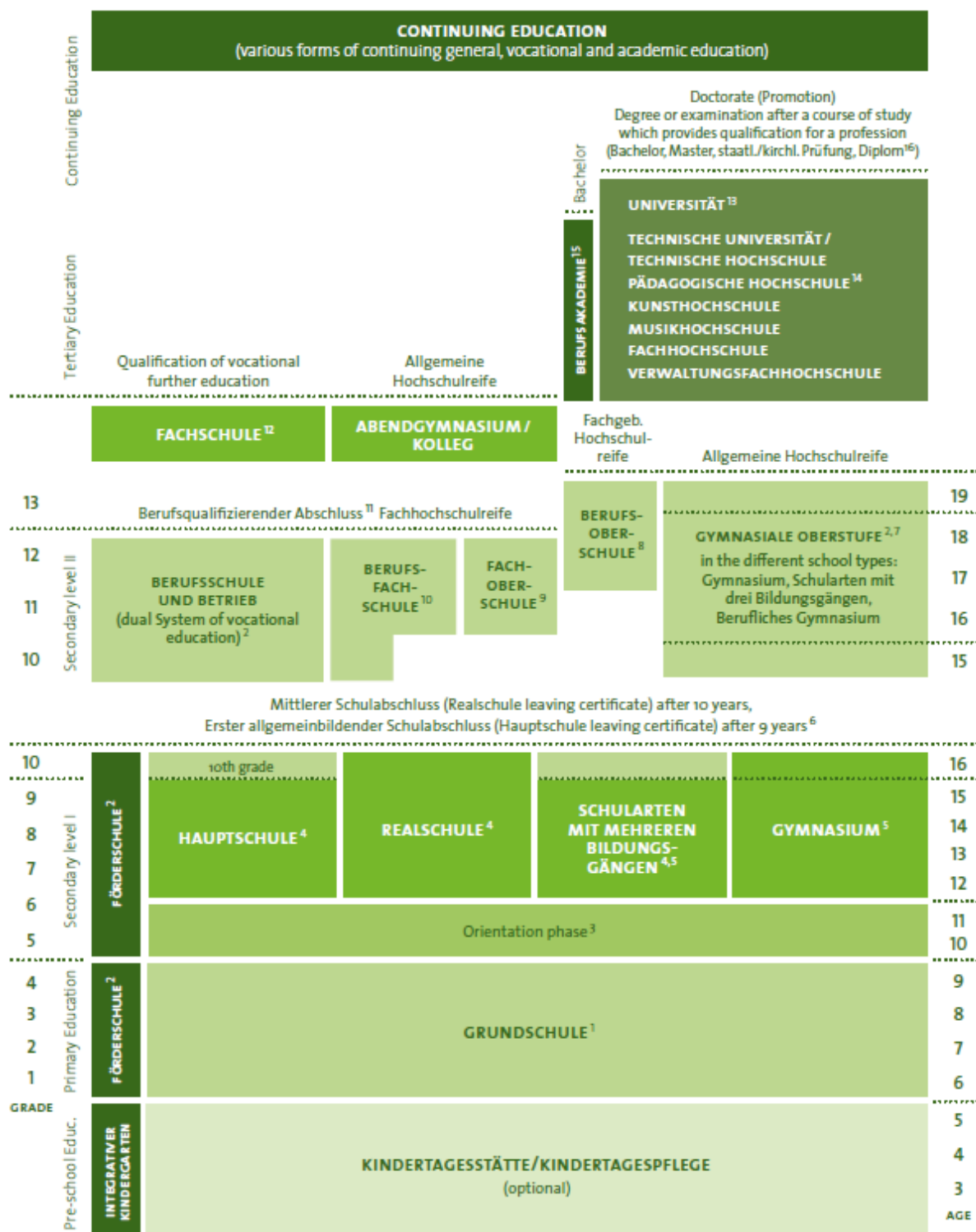
Kartlegging og beskrivelse av de forskjellige landenes opplæringssystemer er en viktig forutsetning for dette arbeidet. Opplæringssystemene i Europa kjennetegnes av mangfold, ulikhet og lav grad av harmonisering på tvers av landegrensene.

For å sikre god relevans og tillit til NOKUTs godkjenning av utenlandsk fag- og yrkesopplæring er det flere forhold som må tas i betraktning. Kunnskap om hvilke aktører som involveres, aktuell politikk, myndighetenes intensjon med fag- og yrkesopplæring og hvilke juridiske rammeverk som setter premisser for fag- og yrkesopplæringen er i viktige forhold for å forstå opplæringssystemet.

Rapporten er en beskrivelse av det tyske opplæringssystemet og er ingen komparativ analyse av det tyske og det norske systemet for yrkesrettet utdanning.

Terje Mørland
direktør

Basic Structure of the Educational System in the Federal Republic of Germany



Published by: Secretariat of the Standing Conference of the Ministers of Education and Cultural Affairs of the Länder in the Federal Republic of Germany, Documentation and Education Information Service, Graurheindorfer Str. 157, 53117 Bonn, Germany, Tel. +49 (0)228 501-0. © KMK 2016

Sammendrag

Kartlegging og beskrivelse av de forskjellige landenes opplæringsystemer er en viktig forutsetning for godkjenning av yrkesrettet utdanning. Opplæringsystemene i Europa kjennetegnes av mangfold, ulikhet og lav grad av harmonisering på tvers av landegrensene.

Denne rapporten har til formål å beskrive det formelle systemet for yrkesrettet opplæring og utdanning i Tyskland. Det omfatter fag- og yrkesopplæring på videregående nivå, fagskoleutdanning og mesterbrevordningen. Et mål er å øke kunnskapen om det tyske opplæringsystemet og dets betydning for det tyske næringslivet.

Ved å se på det tyske opplæringsystem i sin helhet ønsker rapporten å bidra til økt kunnskap om det tyske yrkesrettede opplæringsløpet. I likhet med det akademiske løpet begynner det yrkesrettede løpet med fag- og yrkesopplæring på videregående nivå. Deretter finnes det ulike etterutdanningsmuligheter, men det er få overgangsordninger til akademisk videreutdanning.

Fag- og yrkesopplæring på videregående nivå kjennetegnes av praktisk opplæring i bedrift med tidlig spesialisering. Kvalifikasjoner oppnådd på videregående nivå åpner for ulike etterutdanningsløp, blant annet fagskoleutdanning og mesterbrevordningen.

Målgruppen for rapporten er norske interessenter for fag- og yrkesopplæring; utdanningsmyndigheter, arbeidslivets parter, godkjenningsmyndigheter, opplæringssektoren og tilbydere av yrkesrettet utdanning i Norge.

Berufsbildung er et begrep som omfatter fag- og yrkesopplæring på videregående nivå og yrkesrettet etterutdanning i Tyskland.

Karakteristiske trekk ved tysk *Berufsbildung*:

- Modernisering av yrkesrettet opplæring tett knyttet til arbeidslivet og yrkespraksis har høy politisk prioritet
- Etterutdanning finner sted på forskjellige nivåer og fører til ulike kvalifikasjoner
- Fortløpende modernisering av opplæringen for å sikre kvalifikasjonenes relevans
- Komplekst system som involverer arbeidslivets parter

Fag- og yrkesopplæring

- Fag- og yrkesopplæring satser på praktisk opplæring med tidlig spesialisering
- Regulert av både føderalstaten og delstatene, og utvikles med innspill fra partene i arbeidslivet og håndverks-, handels- og industrikamre
- Fører til en yrkeskvalifikasjon regulert av føderalstaten eller delstatene
- Dualsystemet, en modell for parallelt opplæring på skole og i bedrift, er åpen for alle som har gått på grunnskole
- Opplæringen varer normalt 36–42 måneder

Fagskoleutdanning

- Fagskoler er tertiære, ikke-høyere utdanningsinstitusjoner
- Formålet er å etterutdanne kandidater med fag- og yrkesopplæring
- Fagskolesektoren preges av lite sentralisering mellom delstatene; fravær av føderal lovgivning

- Fagskoler deles inn i fem forskjellige fagområder: jordbruk, økonomi, sosialfag, design og teknikk. Fagskoleutdanning varierer fra ett- til tre-års program
- Sluttkompetanse er en sertifisert yrkeskvalifikasjon anerkjent på delstatsnivå
- Fullført fagskoleutdanning kan gi adgang til høyere utdanning
- Fagskole er ett av mange etterutdanningstilbud

Mesterbrev

- Orientert mot læringsutbytte; opplæringen er lite regulert
- Forutsetning for å kunne være selvstendig næringsdrivende i lovregulerte yrker
- Kvalitetsstempel for ikke-lovregulerte yrker
- Kvalifiserer til å veilede lærlinger

Innhold

1	Innledning	1
2	Fag- og yrkesopplæring på videregående nivå	1
2.1	Innledning.....	1
2.2	Aktører.....	2
2.3	Duale Ausbildung.....	3
2.4	Berufsfachschule.....	4
2.5	Kvalitetssikring.....	5
2.6	Oppsummering.....	5
3	Yrkesrettet etterutdanning	6
3.1	Fagskoleutdanning.....	7
3.1.1	Innledning.....	7
3.1.2	Aktører.....	8
3.1.3	Fagskolesektoren.....	9
3.1.4	Fullført fagskoleutdanning: karriereutvikling og opptak til høyere utdanning..	10
3.1.5	Kvalitetssikring.....	11
3.2	Mesterbrev.....	12
3.2.1	Innledning.....	12
3.2.2	Mesterbrevordningen.....	13
3.2.3	Aktører.....	13
3.2.4	Kvalitetssikring.....	13
3.3	Oppsummering.....	14
	Referanser	15

1 Innledning

Det tyske systemet for fag- og yrkesopplæring er komplekst grunnet mangfoldet av aktører som involveres. Kompleksiteten er samtidig en del av systemets styrke. Ved siden av forbundsregjeringen og de seksten delstatene spiller kamre og arbeidslivets parter en viktig rolle i fag- og yrkesopplæringens utvikling. Det er et tett samarbeid mellom aktørene for å sikre at fag- og yrkesopplæring ivaretar arbeidsmarkedets behov.

Den tyske fag- og yrkesopplæringen har i lang tid hatt høy status i det tyske samfunnet og er godt forankret i det tyske næringslivet. Rundt en femtedel av de 2,12 millioner bedriftene i Tyskland hadde i 2014 opplæringsavtaler med minst en lærling.¹ Over 80 % av disse er små og mellomstore bedrifter (SMB).² Konkurransesevnen deres henger sammen med fagspesifikk kompetanse i håndverk, handel og industri.³ For å kunne opprettholde og modernisere denne kompetansen satser Tyskland på en kombinasjon av praktisk opplæring i bedrift og teoretisk opplæring på skolen.

Fag- og yrkesopplæringen i Tyskland skal sikre arbeidsmarkedet høykvalifisert og relevant faglært arbeidskraft også for fremtiden. Politiske aktører og forvaltningen samarbeider med arbeidslivets parter og fagkyndige for å tilpasse yrkeskvalifikasjonene til næringslivets behov i en kontinuerlig moderniseringsprosess.

2 Fag- og yrkesopplæring på videregående nivå

2.1 Innledning

Siden 2000-tallet har rekrutteringen til tysk fag- og yrkesopplæring gått ned. I 2015 fantes det 210 000 færre lærlinger enn i 2009, dvs. en nedgang på tolv prosent.⁴ Dette medførte at antallet nye studenter på høyere utdanningsinstitusjoner for første gang oversteg antallet nye lærlinger i 2013. Dette skiftet utfordret det tyske fag- og yrkesopplæringssystemets forutsetninger for å kunne utdanne tilstrekkelig med relevant og høyproduktiv arbeidskraft for fremtiden. Myndighetene og arbeidslivets parter samarbeidet derfor for å øke interessen for fag- og yrkesopplæring med særlig fokus på rekruttering av lærlinger til ledige lærlingeplasser.⁵

I Tyskland finnes det to forskjellige løp for fag- og yrkesopplæringen på videregående nivå. Den ene er en kombinasjon av praktisk opplæring i bedrift og teoretisk opplæring på skole (*Duale Ausbildung*). Den andre er opplæring på skole (*Berufsfachschule*). Yrkeskvalifikasjonens regulering, enten på føderalt- eller delstatsnivå, avgjør hvilket opplæringsløp man følger. Av de som påbegynte fag- og yrkesopplæring i 2014 valgte 68 % en yrkeskvalifikasjon i dualsystemet. Det var omtrent 27 % som

¹ Berufsbildungsbericht 2016

² SMB utgjør 99,6% av bedrifter og ansetter nesten 60% av arbeidstakere. IfM Bonn i.d.

³ BMWi 2016a

⁴ IfM Bonn 2016

⁵ BMWi 2016b

begynte på heltids yrkesskoler, og de fleste i utdanningsløp innen lovregulerte yrker i helse- og sosialsektoren.⁶

I europeisk kontekst skiller den tyske fag- og yrkesopplæringen i dualsystemet seg ut av flere grunner. For det første skjer brorparten av opplæringen i bedrift, samtidig som fagets teori og allmenne fag undervises på skolen. For det andre er lærlingen lønnet fra første dag av fag- og yrkesopplæringen sin. For det tredje er opplæringssystemet preget av åpenhet, hvor tilgang gis uavhengig av eksamen fra grunnskolen.⁷

De følgende underkapitlene gir en oversikt over **involverte aktører** og det rettslige grunnlaget for fag- og yrkesopplæring, i tillegg til en redegjørelse for **det duale opplæringssystemet** (*Duale Ausbildung*) og dets struktur.

2.2 Aktører

Den tyske fag- og yrkesopplæringen er som nevnt et komplekst system. Ved siden av forbundsregjeringen og de seksten delstatene spiller kamre⁸ og arbeidslivets parter en viktig rolle i fag- og yrkesopplæringens utvikling. Opplæringssystemet preges av at landet er en føderalstat hvor ansvaret for skolesystemet er konstitusjonelt tildelt delstatene, mens føderalstaten styrer den overordnede utdanningspolitikken.

Den tyske fag- og yrkesopplæringen har utviklet seg siden middelalderen. Håndverkere, handelsmenn, og senere fagarbeidere i industrien, organiserte opplæringen og kontrollerte yrkesutøvelsen gjennom laugsystemet. Lærlinger i handel og industri ble forpliktet til å gå på yrkesskole så tidlig som 1869⁹, mens håndverkskamre begynte å føre tilsyn med fag- og yrkesopplæring i 1897.¹⁰ Dannelsen av Forbundsrepublikken i 1949 forsterket behovet for å samordne systemet, og føderale lover ble vedtatt for å regulere store deler av fag- og yrkesopplæring.

På føderalt nivå utvikler Departementet for utdanning og forskning¹¹ den overordnede opplæringspolitikken i tett samarbeid med delstatene og arbeidslivet. *Berufsbildungsgesetz* (BBiG) og *Handwerksordnung* (HwO) er de føderale lovene som regulerer den praktiske opplæringen av 328 føderalt anerkjente yrkeskvalifikasjoner. HwO er en særskilt lov for opplæring i håndverksyrker. Departementet er hovedansvarlig for forskriftene som detaljregulerer hver enkelt føderalt anerkjent yrkeskvalifikasjon.

Mens departementet overvåker regelverkets iverksettelse, koordinerer statens Direktorat for fag- og yrkesopplæring¹² samarbeidet med næringslivet og fagforbundene. Dette er særlig viktig for å sikre fag- og yrkesopplæringens kontinuerlige moderniseringsprosess.

⁶ Duale Ausbildung: 68%; Berufsbildungsbericht 2015; et yrke lovregulert dersom tilgangen til yrket og yrkesutøvelse er forskriftsmessig knyttet til en dokumentert kvalifikasjon, eller yrkestittelen er rettslig beskyttet (KMK, i.d.)

⁷ I det tyske grunnskolesystemet gis det forskjellige typer avgangseksamen som regulerer hvilke videre opplæringsløp man kan følge.

⁸ Industri- og handelskamre (IHK) og håndverkskamre er uavhengige, offentlig rettslige organer som vokste fram av laugsystemet. Deres paraplyorganisasjoner spiller en viktig rolle i utviklingen av den tyske nærings- og arbeidsmarkedspolitikken. Kamre er involvert i lokal næringslivspolitik i deres område. Kamrene fører tilsyn med og kvalitetssikrer fag- og yrkesopplæringen. De overvåker blant annet opplæringsavtalene mellom lærlinger og opplæringsbedrifter, samt organiserer fag- og svenneprøver i tråd med det føderale lovverket.

⁹ Gjelder Norddeutsche Bund (Den nordtyske føderasjon 1866-1871)

¹⁰ Handwerkerschutzgesetz 1897

¹¹ Bundesministerium für Bildung und Forschung

¹² Bundesinstitut für Berufsbildung

Det er utdannings- og kulturministerne i delstatene (*Bundesländer*) som er ansvarlige for utdanningspolitikken og skolevesenet. Delstatene møtes i et fast råd¹³ for å føre en felles politikk for yrkesskoler. Gjennom dette rådet utarbeider delstatene rammelæreplaner for fag- og yrkesopplæring i tråd med de føderale lovene. Det finnes også en kontaktgruppe for staten og delstatene¹⁴ slik at styrenivåene kan harmonisere forskrifter og rammelæreplaner.¹⁵ Fag- og yrkesopplæring tilbudt gjennom heltidsskole reguleres utelukkende av delstatene, og delstatenes faste råd benyttes for å utarbeide felles politikk.¹⁶

Arbeidslivets parter er formelt involvert i prosessen som moderniserer fag- og yrkesopplæringen. De nominerer sakkyndige til å bidra til utarbeidelse av nye forskrifter og læreplaner. De sakkyndige fra arbeidslivets parter kommer med innspill om hvordan opplæringen kan tilpasses ny teknologi eller bransjenes kompetansebehov.¹⁷ I tillegg forhandler partene lærlingenes lønnsordninger.

Industri- og handelskamre (IHK) og håndverkskamre er uavhengige, offentlig rettslige organer som vokste fram av laugsystemet. Deres paraplyorganisasjoner spiller en viktig rolle i utviklingen av den tyske nærings- og arbeidsmarkedspolitikken. Kamre er involvert i lokal næringslivspolitik i deres område. Kamrene fører tilsyn med og kvalitetssikrer fag- og yrkesopplæringen. De overvåker blant annet opplæringsavtalene mellom lærlinger og opplæringsbedrifter, samt organiserer fag- og svenneprøver i tråd med det føderale lovverket.

2.3 Duale Ausbildung

Tyskland har fått mye oppmerksomhet for dualsystemet for fag- og yrkesopplæring (*Duale Ausbildung*). Dualsystemet kobler teoretisk opplæring på yrkesskole (*Berufsschule*) og praktisk opplæring i bedrift.

Den tyske fag- og yrkesopplæringen er tilgjengelig for personer med forskjellig grunnskoleløp. Opptaket til dualsystemet forutsetter at kandidatene oppfyller skoleplikten og har funnet en opplæringsbedrift. Det er verken karakterkrav eller eksamenskrav fra grunnskolen for å bli tatt opp til dualsystemet. Statistikk fra 2014 viser at de fleste lærlinger har eksamen fra grunnskolen (70,9 %), mens bare tre prosent påbegynte opplæringsløpet uten eksamen fra grunnskolen. I de siste årene har antallet lærlinger med generell studiekompetanse økt fra 20,3 (2009) til 26,2 % (2014).¹⁸ Dette forklares med at mange opplæringsbedrifter ønsker seg lærlinger med eksamen fra videregående skole, og at yrkeskvalifikasjoner har blitt mer populært blant de som kvalifiserer for studier på et høyere nivå.

For å sikre tilgangen til faglært arbeidskraft er det i tyske bedrifters interesse å tilby opplæringsplasser gjennom dualsystemet. Lærlinger anses som produktiv arbeidskraft og lønnes derfor av bedriften og er i noen tilfeller delfinansiert av myndighetene. Opplæringsbedrifter som ansetter egne lærlinger etter oppnådd kvalifikasjon, unngår kostnadene med rekruttering og opplæring av nyansatte i bedriften. De

¹³ Kultusministerkonferenz, KMK

¹⁴ Bund-Länder-Koordinierungsausschuss (KoA)

¹⁵ BIBB 2015

¹⁶ En rammelæreplan finnes ikke i Norge, og er et resultat av Tysklands føderale organisering. Rammelæreplaner er ikke rettslig bindende og må iverksettes gjennom rammeplaner i hver enkelt av de 16 delstatene.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Berufsbildungsbericht 2016, Schaubild 9

får også fordeler med at den ansattes kompetanse er skreddersydd til oppgavene på arbeidsplassen. Bedrifter har derfor store egeninteresser i å tilby lærlingplasser i bedriften.

For å komme inn på det duale opplæringsløpet må lærlinger først finne en opplæringsbedrift. Lærlingen inngår en opplæringsavtale med bedriften og får deretter opptak på en deltids yrkesskole (*Berufsschule*). Gjennom opplæringstiden tilbringer lærlingen flere sammenhengende uker i opplæringsbedriften. Undervisning på skolen gis i konsentrerte perioder. Lærlingen tilbringer gjennomsnittlig fire dager i bedriften og én dag på skolen. Lærlingen må fullføre opplæringen i bedriften og på skolen, samt bestå den avsluttende fag- eller svenneprøven for å oppnå en yrkeskvalifikasjon. Lærlingene i dualsystemet med bestått fag- eller svenneprøve oppnår en føderalt anerkjent yrkeskvalifikasjon forankret i det føderale lovverket.

En kombinasjon av rammeplan og forskrift bestemmer innholdet i enhver fag- og yrkesopplæring i de føderalt anerkjente yrkene. Gjennom forskrift fastsetter føderalstaten yrkeskvalifikasjonenes omfang. Den beskriver også kunnskap- og kompetansemålene, regulerer fag- eller svenneprøven og opplæringens fremdriftsplan. I tillegg har delstatenes utdanningsministerier utarbeidet rammelæreplaner slik at undervisningen i yrkesrettete fag harmoniseres horisontalt mellom delstatene. Det er likevel gitt fleksibilitet slik at yrkeskvalifikasjonene kan opplæres i de forskjellige skolesystemene. Forskrifter og læreplaner blir regelmessig revidert for å sikre relevans i tråd med arbeidslivets behov.

2.4 *Berufsfachschule*

Parallelt med dualsystemet finnes det fag- og yrkesopplæring på *Berufsfachschule*. Dette er en yrkesrettet heltidsskole på videregående nivå som gir elevene mulighet til å fordype seg innen en yrkesretning. Opptaksgrunnlaget for yrkeskvalifiserende utdanning ved *Berufsfachschule* er eksamen fra grunnskolen som gir kandidatene rett til å begynne på videregående skole. I kontrast til opplæring gjennom dualsystemet, hvor læringer tilbringer brottdelen av opplæringstiden i bedrift, opplæres elever på *Berufsfachschule* på skole og i skolens verksteder. Elevene må i tillegg gjennomgå et relevant praksisopphold under opplæringen.

Berufsfachschule er underlagt delstatenes kompetanse og lovverk. Med andre ord er den ikke regulert likt over hele landet, dvs. Forbundsrepublikken. For å sikre at opplæringen på *Berufsfachschule* er sammenlignbar på tvers av de seksten skolesystemene på delstatsnivå har delstatene inngått avtaler om opplæringen ved *Berufsfachschule*.¹⁹ Avtalene inneholder de overordnede oppgavene til *Berufsfachschule*, gjensidig anerkjennelse av sertifiserte titler og kompetansebeskrivelsene av enkelte opplæringsprogram.

Fag- og yrkesopplæring ved *Berufsfachschule* fullføres normalt med en prøve administrert av delstaten. Det betyr at de avslutter med statlig eksamen som fører til tittelen «*staatlich geprüfter...*» (statlig sertifisert), dvs. en statlig sertifisert yrkeskvalifikasjon. Opplæring ved *Berufsfachschule* kan føre til ulike kvalifikasjoner på videregående nivå, fra toårige assistentkvalifikasjoner til opplæring i lovregulerte helseyrker, som kan være yrkeskvalifiserende. Yrkeskvalifikasjoner som oppnås gjennom opplæring på *Berufsfachschule* er eksempelvis barnepleiere, tjenestemenn, og statlig sertifiserte yrker

¹⁹ KMK 2013a

innen design. Elevene kan også kvalifisere seg for høyere utdanning med en tilleggseksamen (*Fachhochschulreife*).

Det er mulig å avslutte opplæringen på heltids yrkesskole med en føderalt anerkjent yrkeskvalifikasjon, men dette er svært sjeldent (0,02 % av lærlingene i 2014). Elever på *Berufsfachschule* kan få adgang til fag- eller svenneprøven så lenge opplæringen deres er i samsvar med de føderale lovene og følger de samme rammelæreplanene som dualsystemet. Under enkelte omstendigheter kan opplæring ved *Berufsfachschule* godskrives som ett år i dualsystemet.

Statlig og føderalt anerkjente yrkeskvalifikasjoner oppnås gjennom forskjellige systemer (dualsystemet eller heltidsskole), er regulert på ulike forvaltningsnivå (føderalt eller delstatene) og fører til andre etterutdanningsmuligheter (se neste kapittel). Både føderalt anerkjente og statlig sertifiserte yrkeskvalifikasjoner er en del av den formelle fag- og yrkesopplæringen og er derfor likeverdige i Tyskland.

2.5 Kvalitetssikring

Den praktiske delen av fag- og yrkesopplæringen tas enten i bedrift (dualsystemet) eller på skolens verksteder eller opplæringssteder. Det finnes forskjellige kvalitetssikringsmekanismer i fag- og yrkesopplæring.

For å kunne bli opplæringsbedrift må det finnes en egnet instruktør med den nødvendige faglige og personlige kompetansen. De føderale lovene (BBiG og HwO) bestemmer at for å være opplæringsbedrift må bedriften kunne stille med faglært arbeidskraft som har fag- eller svennebrev i fagretningen som det gis opplæring i samt må de vise til omfattende yrkeserfaring. Ved fag- og yrkesopplæring innen lovregulerte håndverkyrker må instruktøren ha mestertittel. Det er kamrene som bestemmer om en bedrift er egnet som opplæringsbedrift, og kamrene fører tilsyn med opplæringsavtalen mellom lærlingen og selve bedriften. Opplæringsbedriften utsteder et arbeidsvitnemål til lærlingen ved avslutningen av opplæringstiden.

Skolene er underlagt delstatenes tilsyn og kontrolleres av skoleetater (*Schulamt*). Det betyr i praksis at en representant fra delstatens forvaltning er medlem av eksamenskomitéen for muntlig eksamen, og skriftlige eksamener må godkjennes av skoleetaten.

2.6 Oppsummering

Den tyske fag- og yrkesopplæringens mål er å sikre fremtidens behov for faglært og relevant arbeidskraft. Det satses derfor på et dualsystem hvor opplæringen gis parallelt i bedrift og på skole i tillegg til opplæring på yrkesrettet heltidsskole. Yrkeskvalifikasjonene som oppnås gjennom disse to opplæringsløpene kan anses som komplementerende.

Opplæringen i dualsystemet er tilgjengelig for elever med forskjellig skoleutdanningsbakgrunn. Utviklingen av fag- og yrkesopplæringen i dualsystemet kjennetegnes av samarbeid mellom føderalstaten, delstatene, partene i arbeidslivet og kamre for å best mulig kunne tilpasse

kvalifikasjonene til arbeidsmarkedets behov. Det kan derfor argumenteres for at fag- og yrkesopplæringen er ansett å bidra fundamentalt til en konkurransedyktig tysk økonomi.²⁰

3 Yrkesrettet etterutdanning

Det yrkesrettede etterutdanningsløpet i Tyskland har som mål å skape spisskompetanse utenfor systemet for høyere utdanning. Fullført fag- og yrkesopplæring er grunnlaget for etterutdanning på post-sekundært nivå. Det finnes forskjellige muligheter for videreutdanning. Faglærte kan enten holde seg til praktisk opplæring og ta en mesterprøve eller lignende eksamen, eller påbegynne fagskoleutdanning. De føderale lovene skaper rammer for etterutdanning innen de føderalt anerkjente yrkeskvalifikasjonene, mens delstatenes lover regulerer fagskoleutdanningen.²¹

Yrkesrettet etterutdanning tas på forskjellige trinn, som normalt bygger på hverandre. Nivåene skilles fra hverandre på grunnlag av forskjellige kompetansekrav, ferdigheter og kunnskap, og således påvirker oppgavene og (leder)stillingen faglærte med fullført etterutdanning kan påta seg i bedriften.

På det første nivået fordyper og utvider faglærte yrkeskvalifikasjonen sin. De kvalifiserer seg til sertifiserte konsulenter (f.eks. *Geprüfter Fachberater*) gjennom seminarer og selvstudie, med omtrent 200 + 200 timer.²² I tillegg til fullført fag- og yrkesopplæring forutsetter dette trinnet at kandidaten har yrkeserfaring.

På det andre nivået utdanner faglærte seg videre for å ta over lederfunksjoner i faget sitt, samt å drive næringsvirksomhet. Det finnes forskjellige måter å videreutdanne seg fra dette nivået.

- Faglærte med føderalt anerkjente yrkeskvalifikasjoner (BBiG, HwO) blir håndverksmestre eller sertifiserte fagøkonomer i handel- og industribransjer.
- Faglærte kan studere på fagskole for å bli statlig sertifisert tekniker e.l.²³

Disse kvalifikasjonene er likeverdige.²⁴ Det er marginalt flere faglærte som tar fagskoleutdanning enn som tar mester- eller fagøkonomprøven.²⁵ Omfanget av etterutdanningen er minst 600 timer kursaktivitet og 600 timer selvstudie. Delstatene har blitt enige om felles retningslinjer for at faglærte med etterutdanning på andre trinn kan få opptak til høyere utdanning, men det er delstatenes høgskolelover som formelt bestemmer opptakskravene til høyere utdanning.²⁶

Forskjellene mellom etterutdanningsmulighetene på andre nivå er nærmere beskrevet i følgende kapitler. I de fleste tilfeller tar personer med en føderalt anerkjent yrkeskvalifikasjon etterutdanning som mester eller fagøkonom, mens de som holder en statlig anerkjent yrkeskvalifikasjon tar sin etterutdanning på fagskole.

²⁰ Allianz für Aus- und Weiterbildung; http://www.aus-und-weiterbildungsallianz.de/AAW/Redaktion/DE/Downloads/zehn-arbeitsschwerpunkte.pdf?__blob=publicationFile&v=5

²¹ § 53 BBiG; § 42 HwO; KMK 2013b

²² Vanlige titler er *Berater, Betreuer, Entwickler, Projektleiter, Tester* o.l.

²³ Det finnes også andre statlig sertifiserte titler; KMK 2013b

²⁴ Liste over kvalifikasjoner som oppnås gjennom føderalt eller delstatsregulert etterutdanning; KMK 2013b

²⁵ Faglærte med føderalt anerkjente yrkeskvalifikasjoner vanligvis tar etterutdanning i form av mesterprøven (håndverk) eller fagøkonomprøven (handel, industri); DIHK 2015, ZDH 2014

²⁶ KMK 2014; KMK 2009

På tredje nivå videreutdannes faglærte til økonomer (f.eks. *Gepriüfter Betriebswirt*) og andre yrker som ofte også tilbys på høyskole eller universitet (f.eks. informatikk). Målet er å utvikle lederegenskapene slik at faglærte kan lede en næringsvirksomhet, skaffe bedriften nye oppgaver og lede prosesser. Omfanget er gjennomsnittlig 800 timer kurs og 800 timer selvstudie. Etter fullførte kvalifikasjoner på tredje nivå kan det gis opptak til høyere utdanning. Etterutdanning på de høyere nivåene bygger således bro mellom post-sekundær og høyere utdanning.

Yrkeskvalifikasjonene er plassert i det tyske kvalifikasjonsrammet (DQR). Fullført etterutdanning fra flerårig fagskole og mesterbrev er plassert til DQR nivå 6. På samme nivå ligger bachelorgraden i det akademiske utdanningsløpet.²⁷

Når man ser på formell, ikke-formell og uformell etterutdanning samlet, utgjør formelle kvalifikasjoner den mindre andelen av etterutdanningssektoren. Det finnes et mangfold av private tilbydere utenom det formelle utdanningssystemet, og svært mange bedrifter i Tyskland satser på bedriftsintern etterutdanning (ca. 80 % av bedriftene).²⁸ Det er mange tilbydere som konkurrerer med etterutdanningstilbudet i det formelle systemet.

3.1 Fagskoleutdanning

3.1.1 Innledning

I det yrkesfaglige opplæringsløpet er fagskoler tertiære, ikke-høyere²⁹ utdanningsinstitusjoner som tilbyr yrkesrettet etterutdanning på andre nivå innen enkelte fagområder. Det betyr at fagskoleutdanning bygger på fullført fag- og yrkesopplæring på videregående nivå. Forskjellen fra andre etterutdanningsløp er at fagskoleutdanning er regulert på delstatsnivå, mens mesterprøven og tilsvarende er fastsatt i føderale lover og forskrifter.

De tyske delstatene (*Bundesländer*) er ansvarlige for kultur og utdanning (*Kulturhoheit*) og lovregulerer skoleutdanningen. Dette gjør at Tyskland mangler en enhetlig fagskolestruktur. Mens hver delstat organiserer og regulerer sine egne fagskoler, har delstatene utarbeidet felles retningslinjer for fagskoleutdanning.³⁰ Fagskoleutdanningen avsluttes normalt med en post-sekundær yrkeskvalifikasjon i form av en statlig anerkjent/sertifisert yrkestittel i faget. I tillegg kan fagskoler tilby karriereutviklingskurs, seminarer og omskolering.³¹ Dette gir fagskolene mer fleksibilitet til å rette seg etter arbeidsmarkedets behov i konkurranse med private etterutdanningstilbydere utenfor det formelle opplæringsystemet. Presset fra konkurrerende tilbydere fører til at fagskoler gradvis utvider tilbudet til å inkludere flere ikke-formelle etterutdanningsløp.³² Noen fagskoler har eksempelvis begynt å forberede faglærte til mesterprøven, selv om mesterprøven verken tas på fagskole eller forutsetter fagskoleutdanning.³³

²⁷ BMBF 2017

²⁸ Pahl 2015: 48-52; 150

²⁹ I tillegg finnes det en type fagskole i Bayern som er en del av høyere utdanning; Tysklands høyere utdanningsinstitusjoner er Fachhochschule (university of applied sciences), Universität, Duale Hochschule (Dual University), Berufsakademie (university of cooperative education)

³⁰ KMK 2015a

³¹ Formell kvalifikasjon = opplæring, prøve eller eksamen som gir rett til yrkesutøvelse

³² Pahl 2015: 45

³³ Mesterprøven organiseres av håndverks-, handels- og industrikamrene

Særlig på 2000-tallet har tysk fagskoleutdanning opplevd økt popularitet. Siden 2007 har antallet personer som tar fagskoleutdanning økt med 27 %, og over 193 000 studerte ved fagskolene i 2014.³⁴ Sammenlignet med personer med fullført fag- og yrkesopplæring – dvs. de som i prinsippet kan få opptak til fagskole – utgjør dette omtrent 9 % av alle som fullførte fag- og yrkesopplæring samme år.

Fagskoleutdanning har som målsetning å formidle faglærte kompetanser for en selvstendig arbeidsmåte og for å kunne kvalifisere for lederstillinger på lavere- og mellomnivå i næringsliv, forvaltning eller offentlige institusjoner. Fagskoleutdanningen skal være yrkesrettet og ha relevans for arbeidslivet. Fagskolesektoren preges derfor av fleksibilitet for å kunne ta høyde for ulike kompetansebehov innen forskjellige bransjer og næringer.

3.1.2 Aktører

De tyske delstatene er ansvarlige for skoleutdanning og regulerer skolesystemet gjennom delstatens egne skolelover. Det finnes ingen skolelover på føderalt nivå. I prinsippet finnes det derfor seksten forskjellige utdanningssystemer. For å forhindre at skoleutdanning blir for differensiert, samarbeider delstatene med føderalstaten for utvikling av en felles utdanningspolitikk.

Delstatene møtes i et fast råd³⁵ for å harmonisere utdanningspolitikken. En viktig oppgave for rådet er å sørge for at kvalifikasjonene er likestilte eller sidestilte (sammenlignbare) mellom delstatene. Delstatene utarbeider bl.a. rammelæreplaner til fag- og yrkesopplæring på videregående nivå og inngår rammeavtaler for fagskoleutdanning. KMK har ikke mandat til å vedta lover, men utarbeider felles politikk i form av avtaler. En rammelæreplan finnes ikke i Norge og er et resultat av Tysklands føderale organisering. Rammelæreplaner er ikke rettslig bindende og må iverksettes gjennom rammeplaner i hver enkelt av de 16 delstatene.

For fag- og yrkesopplæring på videregående nivå spiller kamre og arbeidslivets parter en viktig rolle i utviklingen av opplæringen. Disse har derimot ingen formell rolle i utarbeidelsen av delstatenes læreplaner. Til forskjell fra *Berufsschule* (deltids yrkesskole), som er en del av det tyske dualsystemet på videregående nivå, samarbeider fagskoler sjeldent med bedrifter. Det finnes eksempler på samarbeid, men samarbeidet er ikke formalisert. Samarbeidet er viktig for å kunne tilpasse fagskoleutdanningen til arbeidslivets behov. Hovedårsaken til dette er at fagskoler og bedrifter har forskjellige interesser i etterutdanningssektoren.³⁶ Bedrifter organiserer ofte egne etterutdanningsløp utenfor det formelle utdanningssystemet.

Graden av fagskolens regulering varierer mellom delstatene. Eksempelvis er fagskolesektoren i Hamburg kun regulert i to paragrafer av skoleloven, mens skoleloven i Berlin går lenger i å detaljregulere fagskolen. Delstatene forskriftsregulerer ytterlige bestemmelser.³⁷ Forskriftene spesifiserer fagretningene tilbudt i delstaten, yrkesbetegnelser, opptak, omfang og eksamensbestemmelser.

Koblingene mellom fagskolesektoren og resten av det formelle skolesystemet varierer mellom delstatene. Eksempelvis er fagskolen i Nordrhein-Westfalen (NRW) integrert i *Berufskolleg* som omfatter flere forskjellige yrkesfaglige skoletyper, blant annet *Berufsfach-* og *Berufsschule* på

³⁴ KMK 2015b

³⁵ Kultusministerkonferenz, KMK

³⁶ Pahl 2015: 205

³⁷ Fachschuleverordnung (FSVO); Ausbildungs- und Prüfungsordnung (APO)

videregående nivå. I Bayern betegnes fagskole som *Fachakademie* (ikke *Fachschule*), har snevre opptakskrav og har et innhold med store likhetstrekk til *Fachhochschule* (høyere utdanning).³⁸ Fagskoleutdanning i Bayern fører likevel til samme statlig anerkjente yrkeskvalifikasjoner som i andre deler av landet.

Delstatene står fritt til å utvikle egne læreplaner. Disse er ikke harmonisert og kan variere mellom delstatene. For å unngå for store avvik forholder delstatene seg stort sett til standardene og timeplanene i rammeavtalen for fagskoleutdanning.³⁹ Læreplanene i de ulike fagretningene beskriver obligatoriske fag og valgfag og definerer de sosiale og faglige kompetansene som skal oppnås gjennom utdanningsløpet.

3.1.3 Fagskolesektoren

Fagskolesektoren er lite harmonisert på tvers av delstatene. Det finnes et mangfold av forskjellige typer fagskoler. Mangfoldet inkluderer forskjellig omfang målt i tid, innhold, organisatorisk plassering (selvstendige skoler, eller avdeling av skoler) og innplassering i delstatenes formelle skolesystem. For å sikre at fagskoleutdanningen er sammenlignbar mellom delstatene, er delstatene enige om rammeavtaler.⁴⁰ Rammeavtalene setter felles retningslinjer for fagskoleutdanningen.

Delstatene har strukturert fagskolesektoren etter fem fagområder: jordbruk, teknikk, design, økonomi og sosialfag.⁴¹ Innenfor hvert fagområde finnes det forskjellige fagretninger – per i dag 155 fagretninger. Delstatene har forskjellige utdanningsløp innen de fem ulike fagområdene tilpasset regionale særegenheter. Eksempelvis tilbys «vin- og kjellerdrift» i de sørlige delstatene, mens «nautikk» tilbys i Nord-Tyskland. Listen over fagretninger som omfattes av rammeavtalen kan utvides av delstatene.

Rammeavtalen for harmonisering av fagskolesektoren bestemmer omfanget, opptakskravene og målet med fagskoleutdanningen for hvert enkelt fagområde. Fagskoleutdanningens omfang er ikke normert på tvers av delstatene, men omfatter normalt heltidsbasert fagskoleutdanning av minst ett års varighet.⁴² Fagskoleutdanning kan være deltids- eller heltidsbasert. I prinsippet kan den samme fagskoleutdanningen ha ulik varighet i forskjellige delstater.

Utdanningsprogrammer har minstekrav til omfang; fagskoleutdanning for jordbruk må omfatte minst 1200 undervisningstimer (ettårig), mens fagskoleutdanning for sosialpedagogikk er regulert til minst 2400 undervisningstimer (to- eller treårig). Med andre ord er det ingen standardisering av omfang av fagskoleutdanning generelt; dette reguleres forskjellig mellom de fem fagområdene.

Rammeavtalen setter forskjellige opptakskrav for de ulike fagområdene. Fagskoler krever normalt ett års relevant arbeidserfaring i tillegg til fullført fag- og yrkesopplæring innen samme fagfelt. Alternativt kan fem års arbeidserfaring kompensere dersom fag- og yrkesopplæringen ikke ble tatt innen fagområdet. Det er delstatene som bestemmer hvilke yrker som anses som relevante. Unntaket for kravet om arbeidserfaring kan erstattes med praksisopphold som en del av fagskoleutdanningen.

³⁸ Faglitteratur kaller denne særegne formen «høyere fagskole» (Pahl 2015: 129).

³⁹ KMK 2015a

⁴⁰ KMK 2015a, 2016

⁴¹ Ibid., *Agrarwirtschaft, Gestaltung, Technik, Wirtschaft, Sozialwesen*

⁴² Schleswig-Holstein har også halvårig fagskoleutdanning

Dette unntaket er primært for kandidater som blir tatt opp direkte etter fullført fag- og yrkesopplæring. Dette forlenger fagskoleløpet.

For å få opptak til *heilpedagogikk* krever rammeavtalen at den faglærte er statlig anerkjent pedagog, en kvalifikasjonen som tas på *Berufsfachschule* på videregående nivå. I tillegg må kandidaten ha minst ett års arbeidserfaring. Det er delstatenes skolelover som fastsetter de endelige opptakskravene. I motsetning til de fleste andre delstater, setter Bayern *Mittlerer Schulabschluss* (eksamen etter 10. trinn) som opptakskrav for fagskolene sine. Opptakskravene kan med andre ord variere mellom delstater.

Svært mange yrkeskvalifikasjoner kan oppnås på fagskolenivå. Faglærte oppnår de beskyttede titlene «staatlich geprüfte/r ...» eller «staatlich anerkannte/r ...» fulgt av yrkesbetegnelsen i fagretningen.⁴³ Det finnes et mangfold av titler basert på fagområde (f.eks. *Techniker, Betriebswirt, Agrarwirt*).⁴⁴ Kvalifikasjonene oppnås med bestått statlig eksamen på fagskole (dvs. delstatenes eksamen) og er gjensidig anerkjent mellom delstatene.⁴⁵

3.1.4 Fullført fagskoleutdanning: karriereutvikling og opptak til høyere utdanning

Fagskoleutdanning skal kvalifisere faglærte til det man kan betegne som linjeleder/teamkoordinator og mellomleder i bedrifter, forvaltning eller institusjoner. Det er mye som tyder på at særlig kvinner innen helse- og sosialfag lettere får tilgang til lederstillinger med fullført fagskoleutdanning. Det er likevel generelt vanskelig å si noe om hvilken effekt fagskoleutdanning har for karriereutviklingen.⁴⁶

Med fullført fagskoleutdanning har faglærte mulighet for opptak til studier på høyere utdanningsinstitusjoner, ofte i studieretninger som er direkte knyttet til yrkeskvalifikasjonen. Det finnes to forskjellige veier inn i høyere utdanning:

- a) For det første er det mulig å oppnå studiekompetanse for å begynne på faghøyskole (*Fachhochschule*). Delstatenes rammeavtale om opptak til faghøyskolen fastsetter hvordan faglærte kan oppnå *Fachhochschulreife* (studiekompetanse for opptak til faghøyskole). Vanligvis innebærer dette undervisning i språk, realfag og samfunnsfag.⁴⁷
- b) For det andre finnes det en rammeavtale om tilgangen til høyere utdanning for faglærte uten *Abitur* (generell studiekompetanse oppnådd med sluttført allmennfaglig videregående skole).

Alternativ b) gir opptak til høyere utdanning uten at den faglærte har oppnådd generell studiekompetanse på fagskole. Dette betyr at man kan tas opp til studier, men det betyr ikke at man dermed får generell studiekompetanse. Dette begrenser hvilke studieprogram kandidatene kan velge inne høyere utdanning. Kandidatene kan primært velge studier direkte relatert til fagområdet for fagskoleutdanningen.

Rammeavtalen om faglærtes tilgang til høyere utdanning ble vedtatt i 2009. Reguleringsene ble gradvis implementert i de enkelte delstatenes høyskolelover. De fleste delstatene har nå (2016) tilrettelagt for

⁴³ Obs. delstatenes heltids yrkesskoler kan også fullføres med «statlig anerkjent» yrkesbetegnelse

⁴⁴ KMK 2016

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Det finnes en studie fra tidlig 2000-tallet som viser at fagutdanning gjorde en forskjell for kvinner med fagskoleutdanning, sammenlignet med kvinner med fullført fag- og yrkesopplæring (Pahl 2015: 266)

⁴⁷ KMK 2001

at faglærtes kvalifikasjoner kan sidestilles med generell studiekompetanse. Denne sidestillingen gjøres på forskjellige måter. Noen delstater tilbyr såkalte prøvestudier for faglærte, mens andre sidestiller yrkeskvalifikasjonens fagrettede studiekompetanse (*Fachgebundene Hochschulreife*). Allerede før rammeavtalen av 2009 fikk faglærte med mesterbrev tilgang til høyere utdanning i enkelte delstater.⁴⁸ I 2010 var 2 % av de som ble tatt opp til høyere utdanning uten *Abitur*.⁴⁹ Statistikk på hvor mange av disse som hadde fagskoleutdanning er ikke tilgjengelig.

Det finnes eksempler på at fagskoleutdanning er innpasset i en bachelorgrad, f.eks. ved Fachhochschule Hannover som tilbyr en integrert grad, *Berufsintegrierender Bachelor-Studiengang Heilpädagogik*. Faglærte med fagskoleutdanning i heilpedagogikk får innpasset utdanningen sin i den første delen av bachelorgraden.⁵⁰ Det skyldes at innholdet til den første delen av fagskoleutdanningen og bachelorgraden overlapper i delstaten. Studiets innhold og delstatenes regler om fagskoleutdanning avgjør om fagskoleutdanning kan innpasses i høyere utdanning.

Fagskolen har historiske røtter i et to-trinnsystem med lavere og høyere fagskole. På 1960-tallet ble høyere fagskoler gjort om til høyere utdanningsinstitusjoner: *Fachhochschule* er spesialisert på anvendt vitenskap og forskning, særlig i teknologi, økonomi, administrasjon, sosiale tjenester og design. Det er delstatene som er ansvarlige for alle høyere utdanningsinstitusjonene og regulerer disse gjennom sine egne lover. Delstatene utarbeidet felles retningslinjer) som eksempelvis regulerer opptak til *Fachhochschule*. Studiene på *Fachhochschule* og universitetsstudier er likeverdige og følger den samme gradsstrukturen.⁵¹ Det er derimot ikke mulig å ta doktorgrad på *Fachhochschule*.

Resten av det tidligere to-trinnsystemet ble regulert til fagskolesektoren. Dette forklarer hvorfor fagskoler er tertiære utdanningsinstitusjoner, mens kvalifikasjonene som oppnås er post-sekundære. Det er også en av grunnene til at *Fachhochschulreife*⁵² kan oppnås på fagskole.

3.1.5 Kvalitetssikring

Delstatene har ansvar for skoleutdanningen. For å sikre at fagskoler følger læreplanene og eksamensforskriftene fører delstatens skoleetat (*Schulamt*) tilsyn med både offentlige og private fagskoler. Etatene er underlagt delstatenes ministerier, og oppgavene er regulert i skolelovene. Skoleetatene fungerer som tilsyns- og kontrollorgan for det faglige innholdet i fagskoleutdanningen. Representanter fra skoleetaten deltar i eksamenskomiteer for den avsluttende eksamenen. Noen delstater har også begynt å bruke skoleinspektører. Dette innebærer noe overlapp med skoleetatens rolle. Delstatenes rammeavtaler supplerer skolelovenes kvalitetsbestemmelser og muliggjør sammenlignbarhet av fagskoleutdanning på tvers av delstatene.

Private fagskoler må følge delstatenes læreplaner for å kunne tilby utdanning til statlig anerkjente kvalifikasjoner (teknikere etc.). Private fagskoler fremhever at kvalifikasjonene som oppnås på institusjonene deres, er statlig sertifiserte som fungerer som en kvalitetskontroll.⁵³

⁴⁸ Nickel & Duong 2012; økende fagkraftmangel støttet kamrenes ønske på 1990-tallet om at faglærte uten generell studiekompetanse skulle få adgang til høyere utdanning.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Pahl 2015: 146

⁵¹ I 2014/15 begynte 38% av studentene innen høyere utdanning på *Fachhochschule*, mens 58% begynte på universitet; 4% på andere former høyere utdanning, f.eks. kunsthøyskole

⁵² Studiekompetanse for opptak til faghøyskole

⁵³ Pahl 2015: 204

Fagskolenes lærere eller forelesere (*Dozenten*) må ha fullført høyere utdanning innen de ulike fagområdene det undervises i. For å kunne bli fagskolelærer må kandidatene fullføre lærerstudiene på universitetsnivå med avsluttende eksamen, gjennomføre praksisopphold og har en relevant utdanning (f.eks. *Diplom-Handelslehrer*; etter Bologna-prosessen heter det *Master of Education*).

Lærerutdanningen tas for å kvalifisere seg til å undervise på yrkesrettete skoler. Dette medfører at fagskolelærere også kan undervise på videregående nivå. Det finnes rammeavtaler mellom delstatene om yrkesfaglig lærerutdanning, og om gjensidig anerkjennelse av de tilhørende kvalifikasjonene. Det fremheves at fagskolelærere skal ha praksiserfaring og yrkespedagogiske ferdigheter for å sette undervisningsfokuset på anvendt og anvendbar kunnskap. Grunnet lærermangel finnes det særregler i enkelte delstater for å kunne ansette lærere som kun har første statseksamen (*Erstes Staatsexamen/Master of Education*), som betyr at de ikke har fullført utdanningen sin. Fagskolelærere deltar i videreutdanning for å holde seg faglig oppdatert, særlig innen tekniske fagområder.⁵⁴

3.2 Mesterbrev

3.2.1 Innledning

De føderale lovene som regulerer fag- og yrkesopplæring på videregående nivå, skaper også rammer for etterutdanning i de føderalt anerkjente yrkeskvalifikasjonene.⁵⁵ Faglærte som holder en yrkeskvalifikasjon regulert av *Handwerkordnung* (HwO), kan kvalifisere seg til mesterprøven. Med andre ord er muligheten til å ta mesterprøven forbeholdt personer med svennebrev i håndverk og håndverkslignende yrker. Det er om lag 23 000 faglærte som består mesterprøven hvert år i over 90 yrker. Dette tilsvarer omtrent 6 % av faglærte som besto svenneprøven i 2015.⁵⁶

Det er av stor betydning for faglærte om mesterprøven skal tas i et yrke som er lovregulert, og derfor autorisasjonspliktig, eller i et ikke-lovregulert yrke. Når det gjelder autorisasjonspliktige yrker, er mesterkvalifikasjonen en betingelse for å kunne bli selvstendig næringsdrivende samt å gi opplæring av lærlinger.⁵⁷ Mesterprøven i ikke-lovregulerte håndverksyrker er derimot ikke obligatorisk. I disse yrkene fungerer mestertittelen som et kvalitetsstempel.

For føderalt regulerte yrkeskvalifikasjoner som faller utenfor *Handwerkordnung* (HwO), dvs. som ikke er håndverksyrker, finnes det en tilsvarende etterutdanning. Faglærte kan ta fagøkonomeksamen (*Fachwirthprüfung*), som er organisert av *Industrie- und Handelskammer* (IHK). Mesterbrevet og fagøkonomen er likeverdige yrkeskvalifikasjoner på post-sekundært nivå.⁵⁸ Sammenlignet med fagskoleutdanning er mesterbrevordningen mer fokusert på læringsutbytte, slik at løpet og innsatsfaktorene til mesterprøven er langt mindre regulert.

⁵⁴ Pahl 2015:281 f.

⁵⁵ § 53 BBiG; § 42 HwO; KMK 2013b

⁵⁶ ZDH 2016

⁵⁷ Unntak gis dersom faglærte med fullført fag- og yrkesopplæring på videregående nivå kan vise frem seks år yrkesutøvelse med minst fire år ledende oppgaver (HwO § 7b)

⁵⁸ BIBB 2016

3.2.2 Mesterbrevordningen

Mesterprøven er normert på føderalt nivå, dvs. gjelder i hele landet, og tas i fire deler. De to første delene er fagspesifikke, mens de to andre delene fokuserer på økonomiske, rettslige og pedagogiske krav knyttet til mesterkvalifikasjonen. Det er håndverkskamrene som er ansvarlige for mesterprøven, men kamrene har mandat til å delegere oppgaven til laug.

Departementene⁵⁹ fastsetter forskrifter for etterutdanning i føderalt anerkjente yrkeskvalifikasjoner. Disse bestemmer etterutdanningens omfang, kompetansemål, opptakskrav og utfyllende prøvebestemmelser. Når det gjelder mesterordningen regulerer de individuelle forskriftene (*Meisterprüfungsverordnung*) kun de første to delene av mesterprøven. Den tredje og fjerde delen forskriftreguleres likt for alle mesterprøvene.⁶⁰ I tillegg fastsetter en generell forskrift innholdet og forløpet av mesterprøven.⁶¹ Opptaket til mesterprøven er regulert i lov (HwO § 45-51).

Kamre⁶² arrangerer vanligvis kurs og seminarer for å forberede faglærte på de ulike delene av mesterprøven.⁶³ Kurstilbudet kalles ofte for mesterskole, men begrepet er misvisende ettersom disse ikke er formelle institusjoner i utdanningssystemet. Mesterskole må derfor forstås som «livets skole». Det finnes enkelte fagskoler som tilbyr forberedende kurs for mesterbrevprøven.

En lovendring i 2004 reduserte listen med lovregulerte yrker (HwO Anlage A) slik at færre håndverksyrker krever mesterkvalifikasjonen for å kunne drive en selvstendig næringsvirksomhet. Det finnes fag- og yrkesopplæring på videregående nivå innen ikke-regulerte yrker som også forutsetter at opplæringsbedriften er ledet av en mester. Eksempler på slike yrker er skomaker, keramiker og instrumentmaker.

3.2.3 Aktører

Forbundsregjeringen er ansvarlig for lovverket som regulerer føderalt anerkjente yrkeskvalifikasjoner (Berufsbildungsgesetz (BBiG), Handwerksordnung (HwO)). Disse lovene legger rammer for både fag- og yrkesopplæring på videregående nivå og etterutdanning i de føderalt anerkjente yrkeskvalifikasjonene. Av de to lovene er det HwO som skaper rammene til mesterbrevordningen. Departementene på føderalt nivå er ansvarlige for forskriftene som detaljregulerer mesterprøven. Regelverket utvikles ved formelt å involvere sakkyndige nominert av arbeidslivets parter for å kunne sikre relevans for arbeidsmarked. Det er håndverkskamrene som er ansvarlig for å utføre og organisere mesterbrevet, mens selve prøven tas foran en eksamenskomité.

3.2.4 Kvalitetssikring

Mesterbrevordningen er orientert mot læringsutbytte. Det betyr at opptaket til mesterprøven og dens innhold er regulert. Det finnes derimot ikke noe regulering av hvordan kandidatene opplæres i kompetansemålene som testes i mesterprøven. Mesterprøven tas foran en eksamenskomité (*Meisterprüfungsausschuss*) som er uavhengig av håndverkskammeret (HwO §47-48). Medlemmene

⁵⁹ Departement for utdanning og forskning (BMBF), Departement for økonomi og energi (BMWi)

⁶⁰ Allgemeine Meisterprüfungsverordnung (AMVO)

⁶¹ Meisterprüfungsverfahrensverordnung (MPVerfVO)

⁶² Kamre er uavhengige, offentlig rettslige organer som vokste fram av laugsystemet. De er knyttet til eksempelvis håndverk, handel og industri.

⁶³ Eksempel: <https://www.hwk-duesseldorf.de/31.0.113.html>

holder mesterbrevet i faget som prøves, har tillatelse til å utdanne lærlinger, eller er selvstendige næringsdrivende med bedriftsøkonomiske, juridiske og pedagogiske kunnskaper. Å sitte i en eksamenskomite er et offentlig verv.

3.3 Oppsummering

I Tyskland kan faglærte ta forskjellig yrkesrettet etterutdanning, stort sett avhengig av yrkeskvalifikasjonen deres på videregående nivå. Sluttkvalifikasjonene er sidestilt, og hvis de er regulert på delstatenes nivå, er de gjensidig anerkjent. Faglærte som har mesterbrev, fagøkonomtittel eller har slutført fagskoleutdanning har dessuten muligheten til å søke om opptak til høyere utdanning. Det formelle systemet har således skapt muligheter for å flytte fra det yrkesrettete til det akademiske etterutdanningsløpet.

Referanser

Allgemeine Meisterprüfungsverordnung (AMVO) vom 26. Oktober 2011 (BGBl. I S. 2149).
Tilgjengelig på <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/amstprv/gesamt.pdf>

Berufsbildungsgesetz. BBiG. 2005. Tilgjengelig på
https://www.bibb.de/dokumente/pdf/bmbf_berufsbildungsreformgesetz_en.pdf

Bundesinstitut für Berufsbildung. BIBB. 2015. Ausbildungsordnungen und wie sie entstehen.
Tilgjengelig på <https://www.bibb.de/veroeffentlichungen/de/publication/show/id/2061>

Bundesinstitut für Berufsbildung. BIBB. 2016. Bekanntmachung des Verzeichnisses der anerkannten
Ausbildungsberufe und des Verzeichnisses der zuständigen Stellen. Tilgjengelig på
https://www.bibb.de/dokumente/pdf/verzeichnis_anerk_berufe_2016_bibb.pdf

Bundesministerium für Bildung und Forschung. BMBF. 2015. *Berufsbildungsbericht*. Tilgjengelig på
https://www.bmbf.de/pub/Berufsbildungsbericht_2015.pdf

Bundesministerium für Bildung und Forschung. BMBF. 2016. *Berufsbildungsbericht*. Tilgjengelig på
https://www.bmbf.de/pub/Berufsbildungsbericht_2016.pdf

Bundesministerium für Bildung und Forschung. BMBF. 2017. Deutscher Qualifikationsrahmen.
Tilgjengelig på <https://www.dqr.de/index.php>

Bundesministerium für Wirtschaft und Energie. BMWi. 2016a. Politik für den Mittelstand.
<https://www.bmwi.de/DE/Themen/Mittelstand/Mittelstandspolitik/politik-fuer-den-mittelstand.html>

Bundesministerium für Wirtschaft und Energie. BMWi. 2016b. Allianz für Aus- und Weiterbildung
2015-2018. Tilgjengelig på <http://www.aus-und-weiterbildungsallianz.de/AAW/Navigation/DE/Home/home.html>

Deutscher Industrie- und Handelskammertag. DIHK. *Fortbildungsstatistik 2015*. Tilgjengelig på
<http://www.dihk.de/themenfelder/aus-und-weiterbildung/weiterbildung/weiterbildungsstatistiken>

Handwerksordnung - HwO. 1953. Tilgjengelig på <https://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/hwo/gesamt.pdf>

IfM Bonn. 2016. Kleinstbetriebe finden kaum Auszubildende. Tilgjengelig på http://www.ifm-bonn.org/home/newsdetail/?tx_ifmstudies_newsdetail%5Bnews%5D=319&cHash=84fb4cce0444decf6e41bffb3244f757

IfM Bonn. i.d. Mittelstand im Überblick. Tilgjengelig på <http://www.ifm-bonn.org/statistiken/mittelstand-im-ueberblick/>

Kultusministerkonferenz. KMK. 2001. *Vereinbarung über den Erwerb der Fachhochschulreife in beruflichen Bildungsgängen*. Beschluss der Kultusministerkonferenz vom 05.06.1998 i. d. F. vom 09.03.2001. Tilgjengelig på
http://www.kmk.org/fileadmin/Dateien/veroeffentlichungen_beschluesse/1997/1997_06_05-Fachoberschulreife-berufliche-Bildung.pdf

Kultusministerkonferenz. KMK. 2009. *Hochschulzugang für beruflich qualifizierte Bewerber ohne schulische Hochschulzugangsberechtigung*. Beschluss der Kultusministerkonferenz vom 06.03.2009.

Tilgjengelig på

http://www.kmk.org/fileadmin/Dateien/veroeffentlichungen_beschluesse/2009/2009_03_06-Hochschulzugang-erful-qualifizierte-Bewerber.pdf

Kultusministerkonferenz. KMK. 2013a. *Rahmenvereinbarung über die Berufsfachschulen*. Beschluss der Kultusministerkonferenz vom 17.10.2013. Tilgjengelig på

http://www.kmk.org/fileadmin/Dateien/veroeffentlichungen_beschluesse/2013/2013_10_17-RV-Berufsfachschulen.pdf

Kultusministerkonferenz. KMK. 2013b. Zusammenstellung bundesrechtlich geordneter Fortbildungsabschlüsse und landesrechtlich geregelter Weiterbildungsabschlüsse zur Auffindung des Referenzberufes. Tilgjengelig på [https://www.kmk.org/fileadmin/Dateien/pdf/BQFG -](https://www.kmk.org/fileadmin/Dateien/pdf/BQFG_-_Zusammenstellung_Fortbildungsabschluesse_13-07-04_1.pdf)

[Zusammenstellung Fortbildungsabschluesse 13-07-04 1.pdf](https://www.kmk.org/fileadmin/Dateien/pdf/BQFG_-_Zusammenstellung_Fortbildungsabschluesse_13-07-04_1.pdf)

Kultusministerkonferenz. KMK. 2014. Synoptische Darstellung der in den Ländern bestehenden Möglichkeiten des Hochschulzugangs. Tilgjengelig på

http://www.kmk.org/fileadmin/Dateien/veroeffentlichungen_beschluesse/2014/2014_08_00-Synopse-Hochschulzugang-berufl_Qualifizierter.pdf

Kultusministerkonferenz. KMK. 2015a. *Rahmenvereinbarung über Fachschulen. Beschluss der Kultusministerkonferenz vom 07.11.2002 i.d.F. vom 25.06.2015*. Tilgjengelig på

http://www.kmk.org/fileadmin/Dateien/veroeffentlichungen_beschluesse/2002/2002_11_07-RV-Fachschulen.pdf

Kultusministerkonferenz. KMK. 2015b. *Schüler, Klassen, Lehrer und Absolventen der Schulen 2005 bis 2014*. Statistische Veröffentlichungen der Kultusministerkonferenz Dokumentation Nr. 209.

Tilgjengelig på

https://www.kmk.org/fileadmin/Dateien/pdf/Statistik/Dokumentationen/Dok_209_SKL_2014.pdf

Kultusministerkonferenz. KMK. 2016. *Dokumentation der Kultusministerkonferenz über landesrechtlich geregelte Berufsabschlüsse an Fachschulen*. Beschluss des Unterausschusses für Berufliche Bildung vom 29.01.2016. Tilgjengelig på

https://www.kmk.org/fileadmin/Dateien/veroeffentlichungen_beschluesse/2016/2016_01_29-Berufsabschluesse-Fachschulen.pdf

Kultusministerkonferenz. KMK. i.d. Anerkennung im beruflichen Bereich. Tilgjengelig på

<https://www.kmk.org/themen/anerkennung-auslaendischer-abschluesse/anerkennung-im-beruflichen-bereich.html>

Meisterprüfungsverfahrensordnung (MPVerfVO) vom 17. November (BGBl. I S. 2234). Tilgjengelig på: https://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?start=//*%5b@attr_id='bgbl111s2234.pdf'%5d

Nickel, Sigrun & Duong, Sindy. 2012. *Studieren ohne Abitur: Monitoring der Entwicklungen in Bund, Ländern und Hochschulen*. Arbeitspapier. Gütersloh: Gemeinnütziges Centrum für Hochschuleentwicklung. Tilgjengelig på

http://www.che.de/downloads/CHE_AP157_Studieren_ohne_Abitur_2012.pdf

Pahl, Jörg-Peter. 2015. *Fachschule: Praxis und Theorie einer beruflichen Weiterbildungseinrichtung*. Bertelsmann Verlag: Bielefeld

Zentralverband des Deutschen Handwerks. ZDH. 2014. *Entwicklung der bestandenen Meisterprüfungsverfahren 2014 im Überblick*. Tilgjengelig på <http://www.zdh-statistik.de/application/index.php?mID=3&cID=671>

Zentralverband des Deutschen Handwerks. ZDH. 2016. *Master craftsman qualification in Germany*.
Presentasjon gitt 20. november 2016 i Berlin, Tyskland.